

GUSTAF HELLSTRÖM- SÄLLSKAPET

GUSTAF HELLSTRÖM SÄLLSKAPET

Medlemsblad nr 1
Årgång 2 2002

Gustaf Hellström-sällskapet

Styrelse

Ordförande	Erik Nordström
Vice ordf	Eva Ström
Sekreterare	Roland Persson
Kassör	Kerstin Hjelm
Ledamöter	Christian Bondeson Sverker Oredsson
Suppleanter	Maria Ehrenberg Lennart Leopold

Redaktion

Lennart Leopold, Göran Ågren

Sällskapets uppgift

Sällskapets uppgift är att lyfta fram Gustaf Hellströms liv och gärning, att vidmakthålla eller väcka allmänhetens intresse samt att stimulera forskning. Det gör Sällskapet genom att arbeta för nyttagivning av de centrala verken och inte minst genom att lyfta fram journalistiken.

Sällskapet ger ut ett medlemsblad och administrerar dessutom en hemsida. Gustaf Hellström-rummet på Kristianstads stadsbibliotek vårdas och utvecklas av Sällskapet. Dessutom anordnar Sällskapet programverksamhet och studieresor till Gustaf Hellströms städer och miljöer.

Medlemskap

Medlemskap erhåller du enklast genom att betala in årsavgiften, som är 100 kronor för enskild medlem, 150 kronor för familj och 1 000 kronor för juridisk person. En engångsavgift för ständigt medlemskap är 2 000 kronor (gäller ej för juridisk person). Sällskapet har postgiro nr 14 61 65-6 och bankgiro nr 5584-8147.

Anmäl ditt intresse för medlemskap i Gustaf Hellström-sällskapet, om du inte redan är medlem. Skicka eller lämna din intresseanmälan till Kristianstads stadsbibliotek, Föreningsgatan 4, 291 33 Kristianstad eller faxa till 044-21 18 97. Du kan också skicka e-post till följande adress: lennart.leopold@utb.kristianstad.se Uppge namn och adress och du får ett inbetalningskort med posten.

Ordföranden har ordet

Våren är årsmötetid i ideella föreningar. Så ock i Gustaf Hellström-sällskapet. Lördagen den 23 mars redovisar styrelsen det gångna året och blickar samtidigt framåt med olika val. De stadgeenliga förhandlingarna hålls som planerat, men i övrigt blir det ett par ändringar som redovisas längre fram i detta medlemsblad. Beklagligt är att Kristianstads kultur- och fritidsnämnd råkat ut för formella hinder för att få igenom beslutet att hedra vår författare med att döpa det öppna torget framför Stadsbiblioteket till Gustaf Hellströms Plats. Namnet är ju mycket väl valt och vi hoppas att förslaget ska kunna gå till beslut när byråkratin skurar har malt färdigt.

Vårens andra begivenhet för Sällskapet blir utflykten till Lund den 4 maj. Programmet ser mycket inbjudande ut med promenader i kända litterära kvarter och inte mindre än tre olika föredrag om ämnen som berör Gustaf Hellström och hans Lundavärld. Vi ser också fram emot att etablera ett närmare samarbete med Vilhelm Ekelundsamfundet. Väl mött i Lund i den skira vårsolens glans.

Årsboken har inte kunnat göras färdig till årsmötet. Den kommer till hösten och i stället ger vi nu ut ett fylligt medlemsblad. Vi presenterar hela den berömda artikeln av Jan Olof Olsson, Jolo, där han ger en bild av sin äldre kollega i Dagens Nyheter och hävdar att Gustaf Hellströms insats som tidningsman har bedömts alldeles för snävt – den var unik. Artikeln publicerades år 1954 i BLM. Hellströms insatser som tidningsman belyses också vid årsmötet i ett föredrag av professor Per Rydén.

På styrelsens vägnar vill jag tacka för det gångna året, det första i Sällskapets historia. Vi har väl inte hunnit med allt vi ville göra men vi är på god väg. Vi blickar framåt och hälsar alla välkomna att aktivt delta i Sällskapets verksamhet.

Med hälsningar

Erik Nordström
Sällskapets ordförande

Årsmöte med Gustaf Hellström-sällskapet

Som tidigare annonserats i Medlemsblad nr 2:2001 äger årsmöte rum med Gustaf Hellström-sällskapet lördagen den 23 mars 2002 i Stadsbiblioteket, Föreningsgatan 4, Kristianstad.

De stadgeenliga förhandlingarna börjar kl 16.00.

Sedan december, då förra medlemsbladet gavs ut, har det inträffat ett par förändringar som påverkar dagsprogrammet i samband med årsmötet.

Beslutet att ge namnet Gustaf Hellströms Plats till den öppna planen framför Stadsbiblioteket och kammarmusiksalen har försenats i kultur- och fritidsnämnden. Nämnden har dock en positiv inställning till att namnge platsen efter Gustaf Hellström, men formella hinder har uppstått och nämndens beslut dröjer tyvärr till efter vårt årsmöte. Den planerade namngivningsceremonin den 23 mars måste därför inställas men vi hoppas återkomma vid ett senare tillfälle.

Föredraget efter förhandlingarna kommer inte att hållas av professor Sverker Oredsson, som tyvärr fått förhinder, men vi har haft turen att kunna engagera en fullgod ersättare. *Professor Per Rydén* från litteraturvetenskapliga institutionen vid Lunds universitet avslutar vårt årsmöte med ett föredrag som han har gett titeln

*Att skriva hem från stora världen.
Gustaf Hellström som utrikeskorrespondent.*

Med dessa ändringar får årsmötesprogrammet följande innehåll.

- Kl 15.30 Samling i Gustaf Hellström-rummet, Stadsbiblioteket, för eftermiddagskaffe.
- Kl 16.00 Stadgeenliga förhandlingar enligt tidigare utsänd dagordning samt föredrag av professor Per Rydén.
- Kl 18 (ca) Eftersits med måltid för alla intresserade. Anmälan i samband med årsmötesförhandlingarna. Självkostnadspris.

Vandring i Gustaf Hellströms fotspår i Lund

Den planerade utflykten till Lund äger rum lördagen den 4 maj. I stället för den tänkta samverkan med Frans G. Bengtsson-sällskapet har vi etablerat samarbete med Vilhelm Ekelundsamfundet, som har sitt huvudsäte i Lund.

Resan till och från Lund sker individuellt. Vi samåker i bil eller tar tåget kl 11.18 från Kristianstad.

Samling utanför järnvägsstationen i Lund cirka 12.15.

Program

- 12.20 Promenad med stopp vid hus och platser med anknytning till Hellström, Ekelund och Böök samt personer som betydde mycket för dem. Promenaden går via Bytaregatan, Grand Hotel, Klostergatan och Akademiska Föreningen upp till Litteraturvetenskapliga institutionen på Helgonabacken. Sakkunniga guider: Jonas Ellerström, Lennart Leopold och Svante Nordin.
- 13.15 Där håller professor Svante Nordin föredrag om det intellektuella klimatet i Lund vid förra sekelskiftet och Fredrik Bööks roll däri, samt visar en del böcker ur Bööks efterlämnade boksamling, som förvaras på institutionen.
- 14.00 Promenaden går vidare till den relativt nyinstiftade Institutionen för kulturvetenskaper, Biskopsgatan 7, där vi intar kaffe till självkostnadspris.
- 15.00 I "Kultur anatomen" därstädes håller professor Claes Schaar föredrag om förhållandet mellan Vilhelm Ekelund och Gustaf Hellström.
- 15.30 Kort paus
- 15.45 Föredrag av fil dr Lennart Leopold om Albert Engströms angrepp på lundabohemen som ett utslag av kampen på det lokala publicistiska fältet.

Därefter avrundning och

ca 16.30 Promenad via Adelgatan till Kraftstorg för att fortsätta med

17.00 Gemensam middag på Henriks och Lucias restaurang, högst upp i gamla Skånska Brand-huset på Tegnérplatsen 4 (kostnad ca 200 kr exklusive dryck).

Restaurangen behöver besked om någon önskar vegetarisk mat eller har andra särskilda önskemål. Anmälan till middagen kan lämnas till styrelsen i samband med årsmötet eller direkt till Lennart Leopold, tel 044/12 41 48, e-post: lennart.leopold@utb.kristianstad.se. Restaurangen behöver definitivt besked senast en vecka före.

Styrelsen hälsar alla hjärtligt välkomna till vårens utflykt och hoppas på stort deltagande.

*Gustaf Hellströms insats som tidningsman har bedömts
alldeles för snävt – den var unik, hävdar en av hans
yngre kolleger i Dagens Nyheter*

Jan Olof Olsson

GUSTAF HELLSTRÖM, REPORTER

1

Gustaf Hellström berättade flera gånger, i tal och skrift, om hur han blev journalist. Berättelserna kunde variera, till och med beträffande tidpunkten när han blev det, men i allt väsentligt stämde de överens, framför allt i ett stycke: det skedde av en slump. En ren tillfällighet utlöste Stellan Petreus' beslut att trots en oviss utkomst resa till London för att skriva för en huvudstadstidning - så skildras Petreus' lösa engagemang som tidningsman i "Det var en tjugande idyll", och den versionen höll Hellström fast vid när han 1952 skrev ned sina minnesanteckningar till Ivar Ljunquists historik över Dagens Nyheter, "Bakom spalterna".

Någon gång under sensommaren 1906 träffade Hellström, antingen vid vattenkiosken i Kungsträdgården eller på Rydbergs bar - båda uppgifterna finns - DN-kåsören Beyron Carlsson som framkastade tanken att Hellström borde åka någonstans, till exempel London, i stället för att som andra litteratörer

gå omkring och dra i Stockholm. Efter ytterligare ett möte med Carlsson gick Hellström upp till redaktionschefen Oscar Hemberg. Denne - som enligt "Det var en tjugande idyll" "bar brutalt trubbnosiga amerikanska bulldoggs-kängor" - sade utan entusiasm eller uppmuntran helt förstrött att Hellström gott kunde åka. Han fick inga respengar från tidningen och ingen garanti för att hans alster skulle tas in.

På grundval av denna lösa överenskommelse for Gustaf Hellström nyåret 1907 till London.

Varken Carlsson eller Hemberg - den senare var DN:s dynamiske, uppslagsrike, våldsamt energiske reformator - trädde Hellström någonsin i närmare kontakt med. Carlsson lämnade tidningen 1910, Hemberg 1916. Till Hemberg skrev Hellström, enligt vad han berättat för mig, efter ett halvårs vistelse i London en rad brev, i ekonomiska och andra angelägenheter. Han fick inget svar och fattade det så att

engagemanget var slut. Han reste hem – antagligen före jul 1907 – och gick en dag upp till Hemberg för att tacka för att han beretts tillfälle att vistas utomlands och fann då sina brev öppnade på dennes skrivbord. Det är möjligt att Hellström skämtsamt överdrev historien, men den torde belysa hur pass stort intresset för hans verksamhet till att börja med var på Dagens Nyheter.

2

Inte under något skede av sina första korrespondentår – från januari 1907 till och med 1910 i London, från nyåret 1911 i Paris – gör Hellström egentligen intryck av att vara en litteratör som gästspelar i journalistiken.

Under de första åren medarbetade han bara sporadiskt med skönlitterära bidrag. En stockholmsnovell hösten 1907 hade antagligen legat kvar sedan han rest ut. Under ett hemmabesök i april 1908 berättade han i en intervju i Dagens Nyheter om en nyskriven pjäs, ”Domaredansen”, ett erotiskt stycke, förlagt till en villa i skärgården. Från London skickade han annars på fyra år bara två noveller till DN. De hade en bitter grundton och handlade om en playboy som huvudsakligen dåsade i klubbfatöljerna. Från Paris sände han sommaren 1912 novellen ”Barnet och döden”, om en liten gosse som är sjuk och hör sin fader officeren skramla med sabeln i tamburen. Han skrev naturligtvis rader av genrebilder och stämningssäserier, gärna utformade som historier. De var oftast

humoristiska: bland grannarna på det pensionat i Richmond där han bodde fanns en alkoholist som levde på sin svåger och som Hellström gärna återkom till i spalterna – mannen bara spelade pianola och drack whisky om dagarna och suckade ibland:

- När jag var 35 år måste jag ha mina visdomständer utdragna. Sen dess har all-ting gått åt helvete.

Av en gasarbetares besök vid en reparation byggde Hellström ut en fullödig humoresk. Trädgårdsmästaren som vilt kysser grannens hushållerska i pauserna under sitt arbete, de blånästa ungarlarna på traktens trivsamma pubar – sådana personer blev stående figurer i Hellströms Londonbrev. Men han skrev inte skön-litteratur i spalten. Däremot byggde han ut episoder till vardagsberättelser, till kåserier med vemodig eller ironisk stämning.

Det är också påfallande att Hellström relativt sällan skrev litterära artiklar. Inte vid något tillfälle under Londonåren anmälde han någon nyutkommen bok. Han gick ofta på teater och skickade teaterbrev – presenterade Somerset Maugham (20 febr.1909; ”hos honom flyter allting lätt och bekvämt”), Galsworthy och Barrie, skrev pliktskyldigast när George Meredith dog och Thomas Hardy fyllde 70 år, intervjuade Maeterlinck när denne fick Nobelpriset, men avhöll sig annars från litterära ämnen.

I stället röjde han i ämnesval och behandling av stoffet närmast allroundjournalistiska ambitioner.

Hellström var alltid alert vad det gällde brottmål, både i London och Paris. Han följde gärna mordaffärer ända till domen. 1908 var han livligt verksam under olympiaden. Han intervjuade de svenska maratonlöparna under deras träning och spjutkastaren Lemming efter hans seger, och han skrev till och med polemiska artiklar om bristen på svenska tränare och om den allmänna odugligheten hos de utsända ledarna. Han var samtidigt fullständigt kallsinnig gent emot alla gängse förhoppningar om idrottens förbrödande och fredsgagnande verkan, och det är betecknande att han både skrev en dramatisk skildring av Londonolympiadens fruktansvärda maratonlopp, där italienaren Dorando fick bäras över mållinjen, och efter olympiadens slut en artikel mot sportens överdrifter och rekordjakten.

Hellströms journalistiska vakenhet framgår av hans intresse för två nya och vitt skilda företeelser i förkrigsvärlden: scoutrörelsen och flygningen. Om scouterna skrev Hellström den 13 september 1909 under rubriken "Vad vi har att lära av England". Han skildrade rörelsens uppkomst och ideal och menade att den borde tas upp i Sverige. I tidningen följde enkäter med pedagoger, präster och militärer, och när Hellström kom på Stockholmsbesök våren 1910 hyllades han plötsligt som scoutrörelsen pionjär i Sverige. Men han drog öronen åt sig. I april 1910 höll han föredrag på Kvinnoklubben om scoutrörelsen och varnade då just för att präster,

pedagoger och militärer skulle få något att göra med dem. Harmsna inlägg följde. Hellström reagerade våldsamt mot att svenska scouter uppmanades gå i kyrkan ordentligt och passade på att avge en självdeklaration (9 april 1910):

Den religiösa känsla som fanns hos mig som barn plockades samvetsgrant ur själen på mig av två religionslärare. Dessbättre återinsattes den under gymnasisttiden av en tredje religionslärare. Och dock vet jag ingen som mera sällan bar orden Gud och himmel på tungan.

Om flygningen – eller aviatiken, som det då ännu hette – skrev Hellström – med undantag för att han intervjuade Blériot efter dennes kanalflygning – första gången hösten 1911. Artikeln presenterades över fyra spalters bredd i Dagens Nyheter, vilket var ovanligt för den tiden. Den var grundlig och sakkunnig, framhöll militärflygets fördelar vid spaningen, som "även ett svenskt kronvrak" kunde förstå, och innehöll några slängar mot de konservativa svenska militärerna. När Hellström tog upp ämnet nästa gång, i februari 1912, var han ytterst polemisk, stödde sig på siffror om det svenska försvarets blygsamma anslag till flygutbildning av officerare och klandrade militärerna för deras yrkesmotstånd mot den civile pionjären, friherre Cederström. Vid samma tid såg han en trupperad för försvarsministern Millerand, som han – med tanke på att tio aeroplan och två luftskepp deltog – entusiastiskt kallade "luftens minister". Uppkomsten av detta

intresse var säkert att Hellström vid denna tid flyttat ut till Senlis norr om Paris, där ett husarregemente var förlagt. Flera officerare utbildades till flygare på ett närbeläget militärt flygfält. Våren 1913 gav Hellström en skildring av dessa flygarpionjärens stil och jargong och den speciella form av skämt som ledsagade deras tydliga omfattande konsumtion av Hennessy. En ryttmästare berättade med den flygarcynism, som bara några år senare skulle bli banal, att de hade högre lön än kollegorna i andra vapenslag men också större utlägg för kransar till kamrater.

3

Scouter, mördare och flygare var trots det intresse Hellström ägnade dem bara kuriositeter. Som tidningsman var han fängslad av annat.

Gustaf Hellström kom till London i januari 1907. Året förut hade den liberala regeringen kommit till makten och överhuset tagit upp striden för sitt inflytande. Den 29 januari 1907 rapporterade han att parlamentet skulle öppnas och att lorderna därför vände tillbaka till sina palats i Mayfair medan de arbetslösa drev omkring blåfrusna på gatorna. Fyra år senare, under sin sista månad i London, december 1910, var han varje dag ute och gjorde reportage under den andra valkampanjen det året, den som befäste de liberalas välde och som knäckte överhusets försök att spela en roll i den engelska politiken.

Det är inte att missta sig på att Hellström varit engagerad i detta skeende. Han rapporterade ingående varje år om Lloyd Georges budget, redogjorde för liberalernas sociala reformer och refererade och kommenterade under hela sin Londontid de stora talen. Framför allt presenterade han de ledande politiska personligheterna. Churchill dök upp första gången sommaren 1907 i en skildring av en underhusdebatt. "Han är en lycklig man", skrev Hellström från åhörarläktaren, "mannen för morgondagen".

Ett år senare skrev han den berömda presentationen av Churchill som han i en artikel den 18 januari 1931 (publicerad i "Från redingot till kavajkostym", 1934) sade sig ångra en aning. Hemmaredaktionen satte nämligen 1908 rubriken "Han som ska göra't", vilket 1931 föreföll Hellström genant; artikeln 1931 kan inte sägas ha utrustas med en lyckligare variant, för den hette "Ett lysande fiasko". Artiklarna har på ett naivt sätt emellanåt grävts fram för att Hellström saknade all politisk insikt. Förhållandet är självklart att båda hans artiklar var riktiga: Churchill var sommaren 1908 utan all tvekan mannen som skulle göra't och i januari 1931, enligt alla insiktsfullas mening, en man som gjort fiasko.

Presentationen av Churchill från 1908 är särskilt intressant genom Hellströms mästerligt återgivna synintryck av den "långtifrån sympatiska" statsmannen. Hellström har en morgon på sin vanliga

promenad i Hyde Park – som lämnat stoff till många kåserier – sett Churchill komma ridande och få syn på en dam i uppseendeväckande, citrongul toalett som kommer förbi i vagn. Churchill vänder omdelbart sin häst och följer sedan storskrattande den djupt generade damen längs hela Rotten Row.

”Han kan ibland ge intryck av en andens hooligan”, säger Hellström, och slutar: ”Han är kort sagt en tusan till karl”.

I sina rapporter om den långdragna konstitutionella konflikten i England var Hellström en, så att säga, arg liberal. Han sparade inte på okvädingsord mot överhuset. I den första valkampanjen 1910 ansåg han att de konservativa uppträdde ”slugt och nedrigt”, använde ”fula tricks”. Det fanns inga statsmän i överhuset, skrev han inför 1910 års andra valkampanj på hösten, lorderna var fega och slagna av panik, de ville varken frånträda sina privilegier eller ärligt kämpa för dem.

Hellströms första Londonartikel handlade om den genomtrista engelska sabbaten, den andra om den suddiga, kraftlösa solen som ej förmår genomtränga den gulgröna skyn av kolstoft och damm; redan i den tredje var han framme vid det ämne som han skulle fortsätta att skriva om med särskild intensitet – East End. Gång på gång under de fyra första Londonåren återkom Hellström till skildringar av bostadsnöden, de supande gamla kvinnorna längs Whitechapel Road, de fattiga som släpade sig ut till Derbyloppet en dag i förväg.

Hellströms konfrontation med det sociala eländet är grundtemat i ”Kärlek och politik” och hör till litteraturhistorien. Här ska bara antydning hur dessa upplevelser kan avläsas i hans tidningsrapporter.

Under sin första vinter går han ut till dockorna och ser de arbetssökande: ”Denna människomassa förefaller som ett tjockt, stilla och stinkande vatten där en storm ej framkallar annat än en liten trög krusning på ytan.” Strax efteråt är det kommunalval och han upplever för första gången ett massmöte på Trafalgar Square:

Deras ansikten har fått uttryck, underbara, förvirrade, ögonen är vitt spärrade, dragen ansträngda till det yttersta, och samtidigt ler de, såsom man ler åt något man aldrig förr sett, något överväldigande, storslaget och hemskt.

Det är första gången Hellström ser massan; han skulle ge fängslande skildringar av den ända fram till Hitlerdömetts första majdemonstration på Tempelhofer Feld 1933. Massan blir ett av hans stående motiv. När han flyttar över till Paris 1911, beger han sig skyndsamt till första massmöte för att göra studier och jämföra med England. Så fort olympiaden är över 1908, skriver Hellström ett kåseri om hur festen är slut och de arbetslösas hungerdemonstrationer nu åter fångar hela hans uppmärksamhet. I oktober 1909 återger han en scen som bitit sig fast och återkommer i ”Kärlek och politik”. Han sitter i sitt förhärda rum och tjänsteflickan ska servera

hans säkerligen skrala middag då tre män hasar förbi ute på gatan, ett dystert, höstligt demonstrationståg. Entonigt mässar de:

We have no work to do.
Our wives and children starve at home.
And we've no work to do.

I ett föredrag när "Kärlek och politik" kommit ut 1942 ("Bakgrunden till en bok", "Personligt", 1953) vittnade Hellström om de intryck alla dessa syner av de fattiga gjort på honom och hur hans tankar alltid kretsade kring den stora sociala Londonroman han skulle skriva. Det blev istället "Kuskar" – bara några gånger, ganska flyktigt, hade han annars nämnt Londonkuskarna i sina kåserier, och då som tämligen folkilskna personer.

Av dem som i borgerliga tidningar skrev från utlandet var Hellström under dessa år den ende som regelbundet skrev om de sociala missförhållandena och den ende som regelbundet följde arbetarrörelsens utveckling i det land han vistades i. Hellström uttryckte sin besvikelse över att han hos Cambridge- och Oxfordstudenter inte fann den ringaste radikalism – det var mannen från De Yngre Gubbarna i Lund som verkligen kommit till en annan värld. Han besökte flitigt labourmöten och följde i pressen alltid noggrant labourpartiets kongresser. Vintern 1909 talade Shaw på en av dessa, men Hellström anmärkte att inte ens denne kunde pigga upp tillställningen: den engelska arbetarrörelsen var slapp och lam,

den kämpade inte effektivt mot kapitalismens cyniska behandling av löntagarna. "En engelsk Hinke Bergegren är så gott som okänd", hade han tidigare konstaterat.

Strejker hörde till Gustaf Hellströms specialitéer som rapportör. Han bevakade noggrant och sakkunnigt arbetsnedläggelser vid de engelska järnvägarna, 1911 års oroligheter i de franska vinodlardistrikten, den syndikalistiska rörelsens propaganda i den franska armén åren före 1914. Ledande arbetarpolitiker skrev han alltid om med en viss fryntlig sympati. Under de första Londonåren hörde John Burns till hans återkommande favoriter, liksom under 1920- och 1930-talen George Lansbury skulle göra det – just Lansbury, vars namn nu sjunkit i glömskan, fängslade Hellström särskilt: han skrev en stor presentation av honom och hade 1931 en intervju som sträckte sig genom två nummer under rubriken "Samtal med Good Old George", och Lansburys första kampår skisserades i "Kärlek och Politik".

Massan, storstaden, nöden, förbiglidande ansikten i vimlet – sådant upphörde inte att fängsla Hellström under de första korrespondentåren, och det är lustigt att notera hur han under den första vintern och våren i Paris ständigt är ute för att jämföra den franska huvudstaden med den engelska och blir smått besviken över dess karaktär av småstad. I Paris talar han inte utan saknad om Londonbornas ögon – som han för resten flera

gångar beskrivit, med olika metaforer: ”storstadsbons pupill ... en hane på spänn, full av potentiellt liv och ändock egendomligt livlös och stilla” (18 juli 1910). Ingenting i den stilen finner han i Paris, stan besitter inte samma töckenartade, överväldigande mystik som London, och det är nästan som om han rycker upp sig och känner sig hemma när han under karnevalen i mars 1911 ser en okänd störta död ned vid kafébordet på trottoaren framför honom och summariskt avförs till bårhuset. När Hellström 1918 kom till New York märktes inte denna förhållning av storstaden; där röjde han i sina rapporter heller inget socialt intresse, fast han utan svårighet kunnat finna än så eländiga distrikt där som i London. Intresset för arbetarrörelsen och arbetarnas organisationer följde honom givetvis till USA. Men bland synintrycken var det East End, hungertågen genom Mayfair, de frusna och sysslolösa i Hyde Park, som bränt sig in hos honom och trettio år efteråt skulle utlösa den planerade Londonromanen.

4

När Gustaf Hellström for ut, gällde, såvitt det går att avgöra av svaga blyertsanteckningar i DN:s redaktionsbokföring, den överenskommelsen att han skulle få 20 öre per rad. 1909 uppmuntrades han med en sänkning av honoraret till 17,5 öre per rad, senare upprundat till 18 öre. I allmänhet blev det omkring 30 kronor per artikel – i och för sig ingen dålig betalning för den tiden,

men naturligtvis inget furstligt honorar för en ungarl utomlands. År 1908 skrev Hellström i Dagens Nyheter ihop 3 062 kronor och 64 öre. 1910 blev det bara 2 461:80. Samma år fick han ett lån på 600 kronor, samtidigt med att en ny uppgörelse kom till stånd – den var sedan tydligen i kraft ända till Hellström 1918 for till USA. Enligt den fick han en månadslön på 100 kronor jämte 14 öre per rad.

Första året i London bodde Hellström på ett pensionat på Lexham Gardens i Kensington, vilket torde varit en dyster upplevelse. Sommaren 1907 skrev han: ”Boardinghuset, detta underverk av smuts och söndriga möbler, där främlingar är nödsakade att slå sig ned...” 1909 flyttade han ut till Richmond vid Themsen, till en stillsam miljö som finns tecknad utförligt i ”Kring en kvinna”. Där råkade han de kyrksamma, alkoholiserade, bisarra ungarlar som ofta dyker upp i hans kåserier. I Paris följde han samma väg: han bodde först inne i stan och flyttade efter ett år ut ur den, till Senlis; där bodde han tidvis tillsammans med Nils von Dardel – kanske var det denne som stod bakom Hellströms två initierade artiklar 1912 om Henri Rousseau och hans naivism.

Hur trivdes Hellström?

Hans erfarenheter och känslolägen som utlandssvensk finns redovisade i böckerna om Stellan Petreus. Det kan ändå ha sitt intresse att i hans tidningsrapporter försöka läsa ut hur han uppfattade sin situation. I ”Kärlek och politik” första avsnitt

ger han en ingående skildring av de olika former av hemlängtan som ansatte honom i London (så kallade "vårt landare"), och det är intressant att se att han ibland i spalterna antyder förekomsten av dessa anfäktelser – det är i de aning Söderbergiska stämningsbilderna från ett kafé där han brukar träffa svenskar och där de vemodigt talar om Rydberg bar och Operakällaren; antagligen är det i samtliga fall Café Royal på Regent Street, som alltjämt antas erinra om dessa näringsställen. Men oftast håller Hellström i sådana sammanhang en inte direkt suverän men i alla fall käck ton: han är utlandssvensk och befinner sig i världsvimlet, han skriver hem till idyllen Sverige – det finns en ton av överlägsenhet, som aldrig är osympatisk eller påträngande, mer sympatiskt naiv, med en doft av äventyr kring hans vardagstillvaro i folkgrödan London. När han flyttar över till Paris är han från början världsmän och närmast en aning missräknad på att stan är så liten.

Denna säkra ton bröts vid ett tillfälle. Varje år brukade Hellström skicka hem ett herrmodekåseri från London, i skämtsamma vändningar alltid som ett öppet brev till den eleganta Hasse Z. Han erinrar om att de träffats i Stockholm under Nordiska Spelen, varvid Hasse Z. varit iförd "amerikanska lackkängor med gummiklackar". Hellström själv var nog med klädseln och beundrade det engelska snittet. Efter ett modekåseri den 19 oktober 1910 publicerade Hasse Z. en mer elak än kvick insändare i Dagens Nyheter,

där han dömde ut Hellström som smakråd vad herrmoder beträffade. Hur länge han än levde i Richmond, betonade Hasse Z., förblev Hellström alltid Kristianstad "och Lounn". Från sitt senaste besök i hemlandet hade Hellström förutom "den vackra, nästan religiösa boyscout rörelsen" kvarlämnat en särdeles provinsiell studentkäpp och minnet av att han inte kunde tala engelska: han hade deklamerat Kipling på originalspråket och bibragt omgivningen uppfattningen att Kipling skrev på skånska.

Hellström svarade en månad senare – tidningarna kom inte fortare till honom – och svaret var mer sårat än kvickt. Han skrev att den som varit barn i Björklundska gården, gått hos fröken Kruse i Södra Folkskolan, ridit på märren Erika i Vendes artilleris ridhus, slagits med Pilos och Norlanders pojkar, gått i styckjunker Lundins dansskola och diskuterat ideal och livsfrågor med "Martin Fredrik, Emanuel och apotekseleven Lindblom på Kronan" – den skulle alltid förbli Kristianstadsbo, var på jorden han än vistades. Det var ingen skam. Det spelade ingen roll, försäkrade Hellström, att han sydde hos Morriss på 28 A Sackville Street eller låg i pyjamas istället för nattskjorta. Den sista svepningen skulle beställas i Kristianstad.

5

När Hellström våren 1908 for tillbaka till London efter sitt första hemmabesök, hade han på vägen genom Tyskland sällskap med en

engelsman, som han senare – delvis nyskissad – porträtterade i minnesartikeln ”25 år i Dagens Nyheter” (medtagen i ”Personligt”, 1953). Artikeln hette ”Den verkliga engelsmannen”. Det var en skildring av hur en engelsman såg på den tyska nationen. På järnvägsrestaurangen i Hamburg frågade britten vaktmästaren om han glömt sabeln, och vid åsynen av ett geheimerat i hög hatt, redingot och gula kängor, utbrast han till sin bordsgranne Hellström:

- Hur fan kan man gå omkring i hög hatt och gula kängor?

Det är ingen tvekan om att Hellström fann engelsmannen, mitt i dennes oförskämdhet, mer sympatisk än de tyskar han utlät sig om. Under Londonåren lämnade Hellström många bevis på att han inte var förtjust i tyskar, men formuleringarna är – vid noggrann skärskådan – alltid sådana att det framgår att han reagerade mer mot den svenska beundran för Tyskland än mot Tyskland självt. Sommaren 1908 rapporterade han om hur engelska armén kvävt ett uppror i Indien och hur omnämmandet av denna bedrift i den engelska pressen skilde sig från den tyska skrytmilitarismen. På olympiaden 1908 konstaterade han ”fastlandsgermanernas kompletta underlägsenhet” vid sidan av briter, amerikaner, fransmän och skandinaver. När han presenterade engelska militärer – till exempel amiralen Beresford och fältmarskalken Roberts från boerkriget – skedde det alltid med en erinran om att de var lika styva som

de beundrade tyskarna. Sommaren 1909 skrev han om den vaknande engelska försvarsentusiasmen som knappast kunde tänkas få någon motsvarighet i Sverige då ”vår officerskår är så mycket olidigare i sitt uppblåsta preusseri”.

Att Hellström inte var försvuren åt något rabiät tyskhat framgår klart när han flyttat över till Frankrike och bor i Senlis. Där noterar han chockerad hatet mot tyskarna. Han möter det överallt – hösten 1912 har han en belysande redogörelse för ett samtal med husarofficerarna på mässen. Våren 1913 skriver han en artikel, som förebådar den serie han skrev följande år och som då publicerades i bokform under titeln ”Vår tids ungdom”. Han menar att det är de tyska rustningarna som driver fram den nya franska aktivismen, det är Kaiserns hot som ligger bakom den franska ungdomens vaknande aktivism, och med hänvisning till det stigande sportintresset tillbakavisar han alla tyskinspirerade svenska föreställningar om det degenererade Frankrike. Artiklarna som bildade ”Vår tids ungdom” väckte stort uppseende: det var första gången den franska nationalismen presenterades utförligt, den nya franska andan.

Efter krigsutbrottet framträdde Gustaf Hellström som en av de få skrivande ententevännerna – en mycket livlig och stridslysten ententevän. Bland de märkligaste krigsbreven han skrev var tre som infördes hösten 1915 och formade sig till en strategisk utläggning av vad som hade hänt under krigets första månader. Han påpekade att

tyskarna besegrats grundligt i Marneslaget, ett förhållande som nästan aldrig framstod helt klart i Sverige. Alla hans brev från Paris under det första krigsåret andades beundran för fransmännen och deras uthållighet.

Under den första krigshösten träffar han soldater som kommer hem på permission, han är nere på stationerna och talar med lasarettstågens patienter, återger deras lakoniska fronthistorier, deras lugna beslutsamhet. Tyskland har räknat fel, konstaterar han. Detta är ingen degenererad och panikslagen nation. Frankrike kommer att överleva. I september 1914 ser han de frivilliga paradera på Place des Invalides: de drar ut för att slåss mot den föreställningen att hela Europa bör leva under preusseriets ok.

Så klara ord var ganska sällsynta i Sverige 1914, där många tämligen stillatigande åsåg den tyska kränkningen av den belgiska neutraliteten och till och med front fann sig i att tyskarna sänkte svenska fartyg i Östersjön. Vid krigsutbrottet hade Hellström – vilket skildras i "Den gången" – måst lämna Senlis. Redan i oktober, sedan tyskarna intagit och därefter tvingats lämna staden, var han tillbaka. Den var skövlad. borgmästaren, monsieur Odent, som han senast den 14 juli sett gå omkring i stormhatt och vita handskar bland stadens barn, var arkebuserad. Samtidigt har Hellström läst ett i den svenska pressen publicerat uttåg från framträdande tyska kulturpersonligheter som under rubriken

"Det är ej sant..." dementerat uppgifter om tyska skövlingar och våldsdåd. Jo, det är sant, hävdar Hellström i en artikel den 15 november 1914. De tyska herrarna, säger han, kan komma till Senlis och se efter.

Bland Gustaf Hellströms krigsbrev från Paris finns lysande skildringar av den franska krigsvardagen – långt ifrån alla är med i hans "Kulturfaktorn" (1916), som inte alls är en politiskt essaysamling, vilket den kallats överallt, utan en samling rena reportage. Stämningen i dessa rapporter finns med i "Den gången". Men i tidningsläggen ligger här begravd en fortlöpande skildring från Paris under kriget som under läsningen växer fram till en andlöst spännande, växlingsrik, intensiv historia: hemkomna soldaters berättelser om skyttegravskrigets gräsligheter, trista hemmiljöer, maken som väntas på permission men blir skjuten dagen innan han ska resa, bakfulla soldater på stationerna som ska tillbaka till fronten efter en frist i Parisnatten, ensamma gamla på parkbänkarna, de skadade som fått ärofullt avsked och återgått till sin civila gärning – det är ett vimmel av människor och episoder ur det hotade och plågade Paris' krigsvardag som Gustaf Hellström för fram i Dagens Nyheters spalter. Det främsta reportaget, frontresan sommaren 1915, finns med i "Kulturfaktorn" och arbetades in i "Den gången".

Samtidigt var Hellström vaksam mot att falla in i någon tom hjältebeundran. Hösten 1915 skrev

han en artikel mot idealiseringen av "le poilu", och den 31 december 1916 publicerade han en stor artikel, riktad mot Fredrik Bööks rapporter från dennes resa till Frankrike 1915. Hellström talade där varmt om fransmännens uthållighet, fortfarande i kamp mot de ingrodda föreställningarna om det franska folkets degeneration, och angrep Böök som varit på en soldatvarieté och konstaterat det franska förfallet. "Denna med själens mysterier så förtrogna man", "denna livskraftens eller åtminstone livsduglighetens champion", hade på varietéerna med "sina skarpa ögon" upptäckt lättfotade damer. Att fransmännen på grund av dessa förhållanden skulle sakna vad tyskarna enligt Böök hade så gott om – tanke och kraft, plikt och mod – förnekar Hellström häftigt. Det finns inget känslotänkande i Frankrike som kan tilltala Böök, säger han. Paul Bourgets förhoppning att det stridande Frankrike skulle bli ett folk i bön och att en religiös våg skulle dra fram över landet har kommit på skam: det är på andra grundvalar Frankrike kämpar och kommer att hårda ut.

I Dagens Nyheters ledning stod det från början av kriget klart att man måste ordna en snabb och konstant, samtidigt personlig nyhetsbevakning av krigshändelserna från ententehåll, och givetvis helst från Paris, som låg närmast stridscentrum. Att Hellström inte tilldelades uppgiften var naturligt. Han var författare och ville ha sin frihet. Att tidningen sände en av sina fasta, politiskt skolade och

intresserade medarbetare, Johannes Wickman, till Paris, innebar ingen prickning av Hellström. Han fortsatte efter Wickmans ankomst på samma villkor och med samma uppgifter att skildra krigsvardagen i personliga, längre artiklar.

Å andra sidan minskade antalet av hans bidrag kraftigt under år 1916. Wickman kom till Paris i oktober 1915, och bland hans första meddelanden – fränsett hans dagliga telegram – var en notis (21 november 1915) med porträtt om att författaren Gustaf Hellström gift sig med en amerikansk konstnärinna och modekåsös, Louise Shoemaker, och att han planlade en romanserie under den gemensamma beteckningen "En man utan humor" – i tre delar, "men det får man inte tala om för att inte göra Bonniers förtvivlade". Det tillkommer litteraturhistorien att ta reda på om Gustaf Hellström börjat planera och rent av skriva verket redan 1916 i Paris. I Dagens Nyheter skrev han efter februari det året ingenting förrän i november. Då publicerade han en längre novell i cirkusmiljö, "Dvärgen", i fyra avsnitt. I december kom två artiklar, av vilka den ena var polemiken mot Böök. Från januari till och med maj 1917 skrev han åter ganska flitigt, men inte med samma gnista som i de första krigsårens rapporter. Sedan blev det en ettårig paus i hans medarbetarskap tills han for till USA och i juni 1918 publicerade sina första rapporter med kontakten med Amerika.

Nyårsdagen 1915 – det bör nämnas innan denna förteckning över

Hellströms medarbetarskap under krigsåren i Paris avslutas – daterade han en dikt som infördes i DN 7 februari. Den hette "Nyårsnatt i exil":

Jag lyssnar i ångest till hjärtats slag.
Jag känner det tyngre för varje dag.
Det är som ville det med ett ryck
slita sig loss från det hårda tryck
det pressats under så länge.

Du är trött, mitt hjärta. Jag tänker
därpå
alla de långa år du klagat...
Det blir ingen sol som blänker på
alla de många slag vi tappat.

Hemlösa, rolösa äro vi båda.
Varför? Vem finns som kan ge svar!
Det var väl så att stunden fick råda,
att längtan drev oss att aldrig bli kvar.

Sömlösa nätter tills gryningen
gläntade –
Dagar i dov och tyngande dvala –
Ödsliga kvällar, förödda och kala –
Bädden som tom och sömlös väntade

Länder och städer och människor vi
kände!
Rikedomar som ledan brände –
Sorg och smuts och slit och elände –
Jakten efter ett fattigt mål mat –
Heta kyssar som vändes till hat –
Trohetslöften som kvävdes i kiv –

Mänskors och hjärtans liv!

Glädje, var fann jag dig?
Lycka, var hann jag dig?

Aldrig och ingenstans!

6

Sina amerikanska upplevelser har Gustaf Hellström redovisat i bokform i "Förenta Staterna och världsfreden" (1919), i romanen "Ett

rekommendationsbrev" (1920) och till sist "I morgon är en skälm" (1952). "Ett rekommendationsbrev" är avgjort den bästa produkten av Hellströms Amerikaår, med sin sammansmältning av alla hans erfarenheter och upptäckter, hans skarpsyn och hans häpenhet. Den har ofta, en smula nedlåtande, kallats reportage och inte roman. Som prestation förefaller den alltjämt ypperlig, och den har också, oberoende av den lätta nedvärderingen, vunnit erkännandet att ha tagit upp företeelser till behandling som Sinclair Lewis och andra amerikanska samhällskritiker ännu knappast börjat orientera sig i.

I "I morgon är en skälm" berättar Hellström om vilken genomgripande upplevelse Wilson, tron på Wilson och slutligen dennes misslyckande var för honom. Hans möte med presidenten beskrivs i "Förenta Staterna och världsfreden", som blev en onödigt torr och elementär bok, livlösare än de tidningsartiklar den byggde på: det förefaller som om Hellström vid redigeringen av volymen hämmats av en oro att verka för journalistisk och ytlig och tvingat sig till en rad reflexioner. Den första artikeln om den amerikanske presidenten var införd den 22 juni 1918 och hette "Världens märkligaste man". Hela hösten publicerade Hellström artiklar som kretsade kring Wilsons person. I december 1918 gav han dem bakgrund genom en utredning om presidentens ställning i Förenta Staterna – han hade börjat ana motståndet Wilson skulle möta men

satte sin lit till hans enastående maktbefogenheter. Som alltid drogs Hellströms intresse till arbetarorganisationer och strejker – ett huvudtema i "Ett rekommendationsbrev" – och liksom han i London hade sett upp till den engelske arbetarledaren John Burns, skaffade han sig en liknande favorit i USA, Samuel Gompers, organisatören av det stora fackförbundet American Federation of Labour. I maj 1919 skrev han om den växande skräcken för radikalismen i USA – den tidens MacCarthyfeber – och om hur polisåtgärder och häftigt uppvispade folkopinioner skar sig mot immigrationspolitikens principer; allt detta går igen i slutorden till "Ett rekommendationsbrev".

Dessförinnan hade han redan vänt uppmärksamheten åt andra håll – i juni 1919 skrev han i tre artiklar ned några av de iakttagelser om könslivet i Amerika som bildar det kanske bästa partiet i "Ett rekommendationsbrev". 1920, under och efter presidentvalet, återvände Hellström till problemet Wilson. Annars syntes han det året inte ofta i spalterna.

Grubbel över Wilson och över bristen på en arbetarrörelse, en vag förmodan att USA sakta var på väg mot någon form av statssocialism – det var huvudsakligen detta Hellström skrev om i sina Amerikaartiklar till Dagens Nyheter. Alldeles bortsett från hans personliga upplevelser dessa år och hans rent litterära arbete går det av hans tidningskorrespondenser att utläsa att han inte trivdes.

De livfullaste skildringarna är de första, från färden med konvojen över Atlanten.

Första gången Hellström sätter foten på amerikanskt territorium, vid inskeppningshamnen i Frankrike, ger han en road och sympatisk skildring av den nya värld som han möter och av dess rundkindade, ogenerade representanter. Hans förste amerikan är en yankee, född på Jylland, som efter bekräftelse på att Hellström är skandinav säger:

- Kender de Sven Hedin? han er s'gu skidt.

Hellström instämmer.

Gustaf Hellström kom hem i mars 1921. Det finns en förvirrande uppgift i Dagens Nyheters spalter om att han rest ut igen omgående och sedan återvänt i mars 1922; det stämmer inte med andra tillgängliga uppgifter. Hur som helst skrev han i början av 1922 några amerikanska artiklar och presenterade då Eugene O'Neill och andra dramatiker i gruppen kring Provincetown Playhouse. Dessa artiklar, som kan sägas avsluta denna femtonåriga period som utlandskorrespondent, är faktiskt hans första rent litterära studier i Dagens Nyheter.

7

Hösten 1927, sedan Hellström påbörjat den romanserie han haft i tankarna alltsedan krigsåren i Paris, for han ut igen, till England och ett tioårigt korrespondentskap för Dagens Nyheter – enligt vad han berättade i föredraget "Kring en bok" skedde det mot vad som varit

hans avsikter efter hemkomsten från USA.

Denna gång behövde han inte gå på annat håll för att få respengar eller frukta att hans brev skulle ligga obesvarade på redaktionsledningens bord: han var ett av Dagens Nyheters stora namn. Hans villkor var goda, tidningens resurser helt andra och framför allt hade han nu bakom sig den avancerade moderna journalistiken: hans artiklar slogs upp på ett helt annat vis än tidigare, presenterades på ett mer iögonfallande sätt. Ända fram till världskriget hade hans bidrag från London och Paris varit långa enspaltiga tarmar över tidnings-sidorna. Paris- och USA-breven utstyrdes typografiskt något mer tilltalande; nu publicerades han sällan utan illustrationer, och hans reportage från Hitlers Tyskland i maj 1933 och från Londonslumpen och den engelska arbetslösheten var några av de största saker Dagens Nyheter "smällde upp" under 1930-talet. Nu skrev Hellström vad han ville, och i ungefär den takt som passade honom. Han ryckte in ibland när det bråskade och telefonerade in saker – vid de engelska val som han var med om, vid general Booths konflikt med frälsningsarmén 1929, med flera sådana episoder; särskilt ofta blev det naturligtvis inte. Först under denna tid började Hellström skriva om böcker och författare, men aldrig så att det vägde över i hans medarbetarskap. Han skrev mest om de erkända författarna – Shaw, Chesterton, Thomas Hardy och så vidare – och av den anledningen

skiljer sig en artikel från mars 1932 från de andra mer normala redogörelserna genom en märkbar entusiasm: den handlar om nonsensförfattaren Norman Walkers egendomliga bok "Loona", om mannen som blir förälskad i en sjöjungfru.

Presentationer av politiker återkom Hellström ofta med, som vanligt med en särskild förkärlek för arbetarledarna. Han skrev tämligen regelbundet politiska översikter, vilka självfallet var underkastade de faror som sådana alltid är genom antydningar om en utveckling som sedan inte äger rum; det är naturligtvis barockt att plocka fram dessa och belåtet konstatera att Hellström flera gånger visade sig ha fel. Det bästa av hans engelska korrespondenser finns samlat i "Från redingot till kavajkostym" (1934), och där återfinns några av hans styvaste reportage, framför allt skildringen av de engelska skilsmässolagarna, interiörerna från Londons skilsmässodomstol och genrebilderna från East End.

Det stora året i denna Hellströms andra period som utlandskorrespondent var 1933. I februari gjorde han en resa till De Valeras fromma och fattiga Irland, i mars och april skrev han en serie stora reportage om arbetslösheten i England, i maj for han till nazisternas Tyskland. Hans sex stora reportage därifrån hör till det bästa han skrev som tidningsman. Naturligtvis har de kommit att jämföras med Fredrik Bööks samtida rapporter i Svenska

Dagbladet. Böök försäkrade (i april) att han "icke personligen sett eller hört någonting, som ens liknade ett uppträde eller en antisemitisk demonstration". I sitt tredje reportage (21 maj) kunde Hellström redogöra för hela provkartan av antisemitiska gemenheter, illustrerade på första sidan bland annat av bilden av en judisk affärsman som av några SA-män släpats fram till en mikrofon på en allmän plats för att avlägga bekännelse om sina försyndelser; rubriken löd: "Nazistsoldatesk mot de värnlösa." Hellström for runt till småstäder, träffade läkare, affärsmän och trängde fram till den fruktan som slagit rot hos tyskarna. Han rapporterade om Hitlerregimens smygande och mördande framfart, han avlyssnade noggrant den nya andan på teatrarna och i vardagslivet, han besökte koncentrationsläger och fann dem knappast hälsosamma, han intervjuade den homosexuelle sadisten Heines (likviderad 30 juni 1934) och gav en skrämmande bild av SA-mentaliteten, han såg studenterna tända bokbål och han kunde avslutningsvis återge en hög nazistledares önskedröm – ett stort Tyskland från Polarhavet till Medelhavet.

Det är svårt att tänka sig ett mer perfekt reportage än denna serie Tysklandsbrev.

Den sista utlandsresan för Dagens Nyheter gjorde Gustaf Hellström 1937. Den gick till Sovjet. Hellström reste tillsammans med en grupp tidningsmän som bland annat omfattade chefredaktören i Arbetet,

Allan Vougt, och Dagens Nyheters nuvarande New York-korrespondent, Sven Åhman, då i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning. Sven Åhman har för mig berättat att Hellström var utomordentligt flitig och antecknade i ett – i tjugo dar: efter det förklarade han att han skulle tillbringa resten av resan med att smälta och begrunda intrycken.

Hellström hade emellertid otur med Rysslandsreportaget. Han blev sjuk på hemvägen, ombord på båten från Finland, och när han steg i land i Stockholm och kom upp på Dagens Nyheter för att be om 24 timmars anstånd för att sova ut innan han började skriva, hade han dubbelsidig lunginflammation. Artiklarna skrevs efter sjukdomen och bär väl bitvis spår av den. De samlades i "Vägen till paradiset" (1937), var fulla av skarpa iakttagelser och intressanta fakta men kunde inte mäta sig med Tysklandsreportaget.

I julnumret 1937 publicerades en berättelse av Gustaf Hellström, "Till och från döden" – en skildring av en man som ligger och väntar att han ska dö och inte kan få en dansk varietévisa han hört i ungdomen ur huvudet: "Deres hjerte er i Fare, Andrésen." Det var egentligen ingen novell. Det kanske är banalt att säga det, men man kan kalla berättelsen Gustaf Hellströms sista reportage i Dagens Nyheter. Den handlade om en längre resa än de andra. Liksom frontresorna och utflykterna till East End arbetades den in i hans skönlitterära verk och kom att bilda avslutningen på hans sista bok om mannen utan humor.

Det har här antytts att Gustaf Hellström ett par gånger fick höra att hans journalistik saknat egentligt värde och han själv inte haft någon insikt i de ämnen han skrev om. Vad dessa nedvärderingar grundade sig på – lösryckta, vid nedskrivandet av politiska artiklar fullkomligt naturliga uttalanden – har påpekats. 1952 utsattes Hellströms journalistik för en mer kvalificerad kritik. Den kom från Dagens Nyheters andre redaktör 1910–1923, Anton Karlgren. I del I av Ivar Ljungquists DN-krönika, "Bakom spalterna" (1952), skrev Karlgren på tal om Hellström att denne strängt taget aldrig varit journalist och att hans bidrag aldrig dugt att sätta på första sidan; han hade med andra ord aldrig kommit med nyheter. Mot denna snäva skråsynpunkt framförde Hellström i en insändare i Dagens Nyheter den 22 november 1952 att det mellan honom och Dagens Nyheter aldrig existerade någon annan överenskommelse än att han skulle sända artiklar om vad han själv fann intressant. Det hade aldrig väckts förslag om någon annan form av medarbetarskap, annat än att han vid krigsutbrottet 1914 skulle skicka

några telegram om stämningen i Paris.

Svaret kan föras mycket längre. Under de första åren hände det flera gånger – antagligen mest genom den nyckfullhet som då bestämde vad som hamnade på första sidan – att artiklar av Hellström var placerade där. Att hans Parisbrev – till exempel reportagen från fronten – inte sattes på första sidan kan lugnt sägas ha varit ett misstag av redaktionsledningen. Å andra sidan kan den inte klandras, för det var under kriget inte alls kutym att ge utlandsreportage av den karaktären en sådan placering. Där stod – förutom inlandsnyheter om ransonerings-, handelsförhandlingar och sådant – mest korta byråtelegram om kriget. Det var lättare för den torraste högkvarterkommuniké att komma in på första sidan än för det livfullaste frontreportage.

Dessutom ska det stå något värdefullt inne i tidningen också. Gustaf Hellströms medarbetarskap i Dagens Nyheter hör – var det än råkade brytas in om nätterna – till det största i den svenska journalistiken.

*Ur BLM, Oktober 1954
Årg.23, Nr 8*

